

Gdańsk, 23 stycznia 2023 r.

OCENA

**dorobku naukowego p. dra PAWŁA BRUDKA w związku z postępowaniem
w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych
w dyscyplinie psychologia**

Dr Paweł Jan Brudek, adiunkt w Katedrze Psychologii Klinicznej Instytutu Psychologii na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II swoją drogę naukową w zakresie psychologii poprzedził ukończeniem w roku 2006 studiów na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego uzyskaniem tytułu magistra teologii. Dopiero później, w roku 2011 Kandydat uzyskał z wyróżnieniem tytuł magistra psychologii na Wydziale Nauk Społecznych KUL. W roku 2016 na tymże Wydziale obronił również z wyróżnieniem pracę doktorską nt. *Podmiotowe korelaty satysfakcji z małżeństwa osób w okresie późnej dorosłości*, napisaną pod kierunkiem naukowym p. Prof. Stanisławy Steuden.

Twórczość naukowa Kandydata ma charakter wyraźnie zwarty ideowo, z ukierunkowaniem na rozpoznawanie, opis i aplikację wiedzy odkrywającej nowe obszary ludzkiego starzenia się, duchowych transformacji jednostki w postrzeganiu siebie i związku z wszechświatem, roli w kurczącym się życiu, wreszcie fenomenowi śmierci. Są to badania wskazujące na pozytywne strony późnej dorosłości, wbrew powszechnym opiniom o zgorzkniałej starości. Twórczość Kandydata i jej poznawcza wartość dobrze wpisują się w naukową formację środowiska Katedry Psychologii Klinicznej KUL, środowiska kierowanego przez p. Prof. Stanisławę Steuden i wyraźnie obecnego ducha śp. Prof. Zenomeny Płużek. Nie bez znaczenia dla wizerunku ideowego prac Kandydata pozostają odbyte studia teologiczne. Wymienione uwarunkowania działalności naukowej Kandydata pozwalają zrozumieć decyzję o wyborze i aplikacji badawczej stanowiska Larsa Tornstama, a w konsekwencji badawczej weryfikacji jego teorii gerotranscendencji.

Kandydat zρέcznie skorzystał z teorii Tornstama, wybierając do weryfikacji elementy wyraźnie psychologiczne, oddzielając je od wątków socjologicznych, z których badania nie zrezygnował. Kandydat podziela Tornstama kwalifikację gerotranscendencji jako etapu pozytywnego procesu rozwojowego i na tej drodze konstruuje swoje poszukiwania badawcze. Osobiście zgadzam się z Tornstamem co do transcendentnej redefinicji obrazu siebie (i wszechświata) na starość, choć nie jestem przekonany co do interpretacji zamiany egoizmu na altruizm w tym okresie życia jako efektu przemian transcendentnych, a raczej widziałbym zdecydowanie prozaiczny mechanizm podyktowanej lękiem biologicznym konieczności akceptacji środowiska, na które jest się skazanym (rosnąca niesamodzielność).

Ostrożny byłbym też z przypisywaniem, zgodnie z teorią Tornstama atrakcyjności faktom przebywaniu osób starych w samotności, we własnym wnętrzu, gdyż niestety to kurczące się możliwości życia społecznego i ograniczona komunikacja z innymi odsłaniają ukryty świat, w którym stary człowiek odnajduje narzędzia do aktywizacji, poprzez mowę wewnętrzną, sposobu na komunikacyjną weryfikację własnej społecznej egzystencji. W ten sposób realizowana w samotności mowa wewnętrzna chroni człowieka starego przed bólem komunikacyjnego osamotnienia, co zmienia kolejność przyczynowo-skutkową faktów i ich doświadczania na starość. A więc nie radość zaspokajana samotnością, a komunikacja wewnętrzna w narzuconej przez sytuację samotności.

Psychologiczne aspekty teorii gerotranscendencji Larsa Tornstama znalazły odbicie i zastosowanie w publikacjach składających się, zgodnie z intencją Kandydata, na cykl 10-ciu prac powiązanych tematycznie, które Kandydat opatrzył tytułem *Pomyślnie starzenie się: wymiary, czynniki, mechanizmy. Perspektywa teorii Larsa Tornstama*. To ten cykl publikacji, w których 9 razy Kandydat widnieje na pierwszym miejscu, a 1 raz na drugim, przedstawiony został jako podstawa wniosku o szczęcie postępowania habilitacyjnego.

Przedstawiony cykl prac badawczych zawiera tematykę znaczenia religijności w życiu starszego człowieka, np. dla poczucia własnej wartości, choć również w chorobie, różnorodnej roli mądrości, jako sumy doświadczeń życiowych, poczucia humoru, także satysfakcji z małżeństwa w późnym wieku. W tym cyklu znalazły się również 3 prace poświęconej adaptacji narzędzi badawczych: *A Polish Adaptation of the Self-Assessed Wisdom Scale (SAWS) in Older Adults; Polish version of Lars Tornstam Gerotranscendence Scale Type 2 (GST2-PL: Polish Adaptation of the Death Attitude Profile-Revised*.

Omawiany cykl prac oceniam jako znaczący wkład naukowy do psychologicznej wiedzy o pozytywnym starzeniu się, które jawi się jako ostatnia szansa rozwojowa. Na szczególną uwagę zasługuje taki wkład badawczy Kandydata, jak identyfikacja psychologicznych wskaźników adaptacji do starości w ramach uwzględnionych trzech wymiarów gerotranscendencji, następnie określenie roli zasobów opartych na znaczeniu w procesie adaptacji rozwojowej, identyfikacja mechanizmów wyjaśniających i opisujących pomyślnie starzenie się, opracowanie modelu adaptacji do starości opartego na założeniach gerotranscendencji, wreszcie adaptacja narzędzi psychologicznego pomiaru takich kwestii jak postawy wobec śmierci, skali mądrości oraz skali gerotranscendencji. Zwrócić chciałbym uwagę szczególnie na opracowanie wymienionych wyżej narzędzi pomiaru, jako spraw kluczowych dla przedstawionego przez Kandydata projektu habilitacyjnego.

Prezentowany projekt habilitacyjny nie ogranicza się do wymienionych dziesięciu prac objętych wspólnym tytułem. Ten zbiór należy rozpatrywać łącznie z innymi pracami Kandydata, które w ważny sposób uzupełniają obraz Jego warsztatu badawczego. W sumie, przyjęta jako podstawa teoretyczna badań koncepcja Larsa Tornstama zostaje znacząco rozwinięta i uzupełniona dzięki próbom odpowiedzi na sformułowane autorsko pytania badawcze: 1. Jakie zmienne psychologiczne odpowiadają za proces adaptacji do starości? 2. Które spośród zmiennych psychologicznych można traktować jako wskaźniki (wymiary) adaptacji do starości? 3. Jakie mechanizmy psychologiczne wyjaśniają proces adaptacji do starości? Na wymienione pytania badawcze Kandydat formułuje odpowiedzi, w odniesieniu do badanych przez siebie aspektów rzeczywistości psychologicznej.

Ważnym aspektem podstaw teoretycznych badań Kandydata jest gerotranscendentna perspektywa jako zasób oparty na znaczeniu. Bez wątplenia, z psychologicznego punktu widzenia, rozważanie mechanizmów adaptacyjnych w kontekście relacji posiadanych przez osoby starsze znaczeń ogólnych a pozyskiwanych znaczeń sytuacyjnych, jest zabiegiem poznawczo interesującym, choć przegląd stanowisk teoretycznych operujących pojęciem „znaczenia” przydatnego w wyjaśnianiu psychologicznym wymaga ścisłości postępowania, by nie mieszać ze sobą rozumienia pojęcia znaczenia jako treści i znaczenia jako wartości.

Szczególną uwagę poświęca Kandydat religijnemu systemowi znaczeń i jego roli w kształtowaniu dobrostanu psychicznego osób starszych, w tym chorych onkologicznie. Kandydat nie uległ pokusie uproszczonej relacji religijności seniorów a ich dobrostanu psychicznego, podzielił wiarę w istnienie zapośredniczenia tego dobrostanu przez inne zmienne psychologiczne. Kandydat

zaliczył do nich wsparcie społeczne oraz poczucie własnej godności, co poddał badawczej weryfikacji. W sumie Kandydat dochodzi do wniosku, że religijny system znaczeń pozytywnie oddziałuje na mądrość, dzięki czemu możliwa jest ocena dostępności wsparcia w sytuacjach trudnych. Również, zgodnie ze stanowiskiem Kandydata, mądrość powiązana dodatnio z religijnym systemie znaczeń zmniejsza tendencję do ochraniających bliskich przed negatywnymi informacjami. Nowatorskim ujęciem cechują się inne badania Kandydata również analizujące związek mądrości a religijnym systemem znaczeń, tym razem z uwzględnieniem roli poczucia własnej godności w procesie adaptacji do starości. Pokłosiem tych zainteresowań stało się opracowanie wspólnie z prof. S. Steuden kwestionariusza do pomiaru własnej godności.

Podobną rolę przypisał Kandydat związkowi mądrości z poczuciem humoru u osób starszych i roli tego związku z procesami adaptacyjnymi. Kandydatowi bliskie jest przekonanie, że charakterystyczny dla mądrości dystans do własnej osoby pozwala osobie starszej śmiać się z siebie, bez poczucia poniżania i uszczerbku wizerunku własnej osoby. Kandydat z powodzeniem poddał weryfikacji empirycznej relacje między gerotranscendencją a stylami humoru, co potwierdziło ważność u osób starszych badania funkcjonowania tych osób w obszarze związanym z generatywnością i mądrością.

Osobną grupę zainteresowań Kandydata stanowią cechy osobowości i ich rola w adaptacji do starości. Szczególną uwagę poświęcił poszukiwaniom mediatorów w relacjach zachodzących między cechami osobowości a satysfakcją z małżeństwa w drugiej połowie życia. Uwzględniając założenia teorii gerotranscendencji przyjął, że mechanizmem wyjaśniającym relacje między wymienionymi zmiennymi może być przebaczenie. Jego rola wynika z faktu, iż skoro cechą transcendencji jest redefinicja czasu, a w konsekwencji wracanie do lat wcześniejszych oraz tym sposobem tworzenie bilansu życia, to ta właśnie życiowa perspektywa umożliwia postawę przebaczenia doznanych krzywd.

Ta perspektywa teoretyczna umożliwiła Kandydatowi postawienie kolejnego pytania badawczego w nowym projekcie badawczym: czy przebaczenie pełni rolę mediatora w relacjach między pięcioma cechami osobowości a satysfakcją z małżeństwa osób w drugiej połowie życia. Badania pokazały, że dwa wymiary przebaczenia małżeńskiego (pozytywny – życzliwość, i negatywny – unikanie, zemsta) ujmowane łącznie mediują związki pomiędzy neurotycznością, ekstrawersją, ugodowością i sumiennością a satysfakcją z małżeństwa u seniorów.

Kandydat, pozostając w nurcie tych badań dostrzegł również ważną rolę takiej cechy jak sumienność i jej rolę w wybaczeniu współmałżonkowi, co wyraźnie zwiększa satysfakcję z pozostawianiu w związku małżeńskim.

Przedstawione w cyklu tematycznym artykuły prezentujące efekty adaptacji psychologicznych narzędzi pomiaru nie wyczerpują wkładu naukowego Kandydata, na który trzeba spojrzeć całościowo, bowiem w zamieszczonych w cyklu artykułach Kandydat korzysta również z innych narzędzi, których był albo autorem albo współautorem, ale powstały one wcześniej i podlegały już ocenie. Z uwagi na pełność obrazu dokonań Kandydata warto wspomnieć, że chodzi o następujące narzędzia: *Kwestionariusz Poczucia Własnej Godności – KPWG-3*, *Trzywymiarowa Skala Mądrości 3D-WS*, *Skala Przebaczenia Matżeńskiego NOFS*, *Kwestionariusz Satysfakcji Matżeńskiej dla Osób Starszych MSQFOP*.

Omówiony wyżej cykl prac opublikowanych jako podstawa postępowania habilitacyjnego i opatrzonych wspólnym tytułem, w powiązaniu z wcześniejszymi pracami stanowi znaczący wkład do naukowej wiedzy psychologicznej, w sposób istotny poszerza horyzonty dotyczące rodzaju czynników i mechanizmów pomyślnego starzenia się związanego z dojrzewaniem seniora ku gerotranscendencji. . To rozszerzenie horyzontów, obejmujące różne aspekty, z oglądu różnych poziomów, w rozwinięciu przywoływanych teorii i stanowisk badawczych, ma charakter empiryczny, z rzetelnie dobieraną techniką badawczą i w ramach niekwestionowanych metodologii, co wyczerpuje całkowicie art. 219 ust. 1, pkt 2b obowiązującej Ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*. Powyższe stwierdzenie wzmacniają kolejne elementy obrazu dokonań naukowych Kandydata.

Dorobek publikacyjny Kandydata to łącznie 67 artykułów naukowych (od 2010 r.), w tym 10 artykułów składających się na cykl dzieła habilitacyjnego. 39 artykułów to dokonania po doktoracie, z czego 26 artykułów opublikowanych w recenzowanych monografiach a 31 artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych. Kandydat pełnił funkcję współredaktora 4 recenzowanych monografii. To pozwoliło Kandydatowi uzyskać po 2019 roku 480 punktów. Punktacja ta dotyczy wyłącznie prac opublikowanych ale warto wspomnieć, że Kandydat oczekuje na publikację w zagranicznych czasopismach wykonanych 7 prac badawczych.

Po doktoracie Kandydat licznie występował na konferencjach naukowych, w tym 47 razy. Tematyka wystąpień powiązana jest z tematyką cyklu „habilitacyjnego”, i dotyczy różnych aspektów starzenia się człowieka: od poczucia humoru i jego związku z adaptacją w starości do refleksji nad

śmiercią i przemijaniem, od satysfakcji w małżeństwie do sztuki przebaczenia doznanych wcześniej krzywd – a wszystko w duchu wzrastania ku transcendencji, z religijnością w tle. Podobnie bogaty dorobek, gdy chodzi o wystąpienia konferencyjne, posiada Kandydat do czasu obrony doktoratu – 45 razy. Tematyka wystąpień ukierunkowana była głównie na kwestie wychowania, rodziny, religijności i terapii i ewaluowała wyraźnie w stronę problematyki psychologicznej.

W dorobku konferencyjnym zauważyć należy 5 wystąpień na spotkaniach międzynarodowych, z czego 3 wystąpienia to Cogres of Cognitive Psychoterapy w Rumunii. Do czasu obrony pracy doktorskiej Kandydat uczestniczył 33 razy również w konferencjach międzynarodowych, które głównie odbywały się w Polsce ale miały charakter międzynarodowy (2 razy w Republice Czeskiej). Tematyka koncentrowała się na religijności, rodzinie, wychowaniu, pokoleniowości, zdrowiu. Dominowały konferencje o charakterze interdyscyplinarnym, stąd dość duży rozrzut prezentowanych tematów.

Udział Kandydata w konferencjach naukowych to również pełnienie różnych funkcji organizacyjnych. Łącznie 8 razy Kandydat był członkiem Komitetów Naukowych i Organizacyjnych..

W opiniowanym okresie Kandydat uczestniczył w pracach 2 zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursu:

1. *Czynniki modyfikujące zachowanie świadków cyberprzemocy. Badania polsko-litewskie.* NCN, Diana 2., Nr 2020/38/L/HS6/00607, 2021-2024, członek Zespołu.
2. *Evaluation of the psychometric characteristics of the Marital Offence-Specific Forgiveness Scale in different countries.* Uniwersytet w Bergamo, Uniwersytet w Mediolanie, Państwowy Uniwersytet na Florydzie, KUL w Lublinie., 2012-2013, członek Zespołu.
- 3.

Kandydat jest członkiem Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego, Polskiego Towarzystwa Psychogeriatrycznego, Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, Polskiego Stowarzyszenia Psychologii Pastoralnej. Poza tym jest członkiem Redakcji *Family Forum* oraz Redakcji *Liturgia Sacra*.

Pan dr Paweł Brudek był recenzentem 16 prac na zamówienie 10 redakcji czasopism krajowych i międzynarodowych.

Godna jest też podkreślenia współpraca Kandydata z innymi ośrodkami uniwersyteckimi w realizacji projektów naukowych. Wymienić można takie projekty badawcze, jak:

Przebaczenie, mądrość i humor a psychospołeczne funkcjonowanie osób w drugiej połowie życia. Perspektywa teorii gerotranscendencji Larsa Tornstama. Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie. Realizacja od 2021;

Wybrane aspekty psychospołecznego funkcjonowania Polaków w czasie pandemii. Katedra Pedagogiki Społecznej Wydziału Pedagogiki IMCS w Lublinie. Realizacja od 2021;

Duchowe i religijne aspekty funkcjonowania osób chorych onkologicznie. Katedra Onkologii i Radioterapii Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Realizacja od 2021;

Postawy wobec własnej starości. Identyfikacja nowych wymiarów pozytywnego starzenia się. Uniwersytet Łódzki, realizacja od 2022;

Psychosocial factors of the sense of self-dignity in older adults. International research. Cesar Popular University, Kolumbia. Realizacja od 2020.

Dodać należy, że Kandydat od roku 2012 realizował ponadto 10 projektów badawczych finansowanych w ramach grantów własnych przez KUL w Lublinie, w których 4-krotnie pełnił rolę kierownika projektu. Projekty te dotyczyły jakości życia w zdrowiu i chorobie, podmiotowych korelatów mądrości i godności w normie i patologii, jakości relacji małżeńskich.

Na koniec oceny dorobku Kandydata wymienić należy garść informacji naukometrycznych. Dotychczas Kandydat zgromadził: IF – 31.240; IFS – 35.259; punkty Ministerialne – 1931.

Kandydat posiada również osiągnięcia na polu dydaktycznym. Jako promotor pomocniczy w przewodach doktorskich: 3 przewody w Uniwersytecie Opolskim są pozytywnie zakończone a 3 w KUL są w toku. Prowadzi również seminarium magisterskie, dotychczas wypromował 43 magistrów. Tematyka seminarium koncentruje się wokół zagadnień związanych z pozytywnym starzeniem się, psychopatologią wieku starczego, psychoonkologią, psychotanatologią oraz wypaleniem zawodowym pracowników administracyjnych. Prowadzi również liczne wykłady dla studentów z takich np. przedmiotów jak psychologia kliniczna, rozwojowa, społeczna, psychologia i psychoterapia małżeństwa i rodziny, psychologia konfliktów rodzinnych. W roku 2021 odbył dwumiesięczny staż naukowy w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Opolskiego, gdzie prowadził następujące zajęcia: *Mental health and coping*, seminarium magisterskie i doktoranckie.

Konkluzja

Przedstawiony mi do oceny dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny p. dr Pawła Brudka pozwala z pełnym przekonaniem i jednoznacznie zaopiniować go **pozytywnie**. Zwraca uwagę kreatywność Kandydata niezbędna w samodzielnym uprawianiu nauki, rzetelność

warsztatowa, czystość metodologiczna. Kandydata cechuje ponadto wyjątkowa zdolność do korzystania z naukowych inspiracji płynących z różnych źródeł, np. stanowisk innych badaczy, metaforyki tytułów książek, motta konferencji, itp. Inspiracje te Kandydat potrafi przekuć w interesujące projekty, i choć pozornie zróżnicowane tematycznie, to w sumie zespolone mądrą prawdą o człowieku, wyrażoną w języku dojrzałego psychologa. Dobre piętno duchowego wymiaru człowieka odcisnęło się wyraźnie w poszukiwaniach badawczych p. dra Pawła Brudka, stąd sięganie do wymiarów mądrości i godności osoby ludzkiej. Perspektywa schyłku życia w ujęciu procesu transcendencji, dzięki pogłębionym studiom Kandydata, potwierdza jej rozwojowy charakter, dodaje optymizmu i wydobywa potrzebę pielęgnowania poczucia sensu życia. Kandydat nie tylko przedstawił zmaterializowane dokonania badawcze ale również określił perspektywę dalszych badań. Ten zapał twórczy przedstawia na licznych konferencjach krajowych i międzynarodowych, dzieli się nim nie tylko ze studentami w czasie wykładów i seminariów, ale przenosi go do gabinetów terapeutycznych, uzasadniając jego aplikacyjny charakter.

Z całym przekonaniem wnoszę do Wysokiej Rady Instytutu Psychologii Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o przyjęcie niniejszej recenzji i dopuszczenie p. dra Pawła Brudka do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego w procesie ubiegania się o stopień naukowy dra habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie psychologia.

Dr hab. Henryk Olszewski. Prof. UG

Henryk Olszewski